

Yó Kem Adat bè Tboli

MANILA LIBRARY

Customs of the Tboli

★★ Tboli ★★

Pi-291

Yó Kem Adat bẽ Tboli

Some Customs of Tboli

Written and Illustrated by

Blina Ugal

and

Sól Lutan

WALIA LIBRARY

SUMMER INSTITUTE OF LINGUISTICS - PHILIPPINES, INC.

TRANSLATORS

1974

PUBLISHERS

Published
in cooperation with
Bureau of Public Schools
and
Institute of National Language
of the
Department of Education and Culture
Manila, Philippines

0874-200

FOREWORD

Some of the glory of the Philippines lies in the beautiful variety of people and languages within its coasts. It is to the great credit of the national leadership over the years that no attempt has been made to destroy this national heritage. The goal has been instead to preserve its integrity and dignity while building on this strong foundation a lasting superstructure of national language and culture.

The present book is one of many designed for this purpose. It recognizes the pedagogical importance of dividing literacy and second language learning into two steps - literacy being the first. When a student has learned to read the language he understands best, the resulting satisfaction in his accomplishment gives the drive and confidence he needs to learn the national language. His ability to read, furthermore, is the indispensable tool for the study this program will require.

The Department of Education of the Philippines is proud to present this latest volume in a nationwide series designed to teach the national language through literacy in the vernaculars. It will strengthen both the parts of the nation and the whole.

JUAN L. MANUEL
Secretary

FOREWORD

One of the noble aims of Education is to equip every citizen to participate meaningfully in his society and to share in shaping the destiny of his country. Providing literacy instruction in each man's vernacular is a basic step in realizing this goal. To promote this purpose the Summer Institute of Linguistics works in agreement with and under the auspices of the Department of Education in the preparation of instructional and supplementary reading materials for the various Cultural Minorities of our country.

The Bureau of Public Schools takes pleasure, therefore, in presenting this volume of literacy material which is part of its list of approved supplementary reading materials prepared for use by the Public School in the areas using the vernacular of these materials.

LICERIA BRILLANTES SORIANO
Director of Public Schools

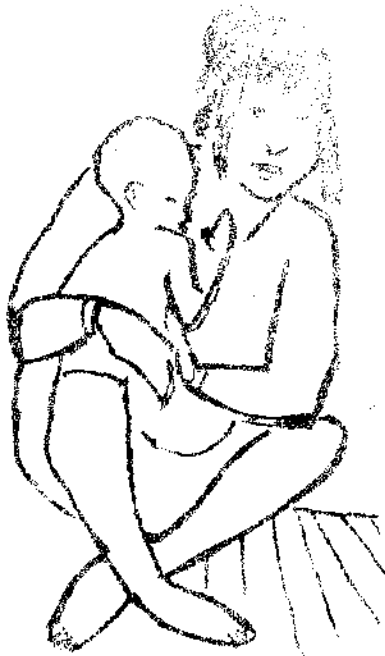
PREFACE

This book was written and illustrated by Blina Ugal and Sól Lutan during their participation in a Writer's Workshop held at Nasuli, Bukidnon in August 1974, in cooperation with the Summer Institute of Linguistics.

The articles appear first in Tboli. In the second section the same articles appear in Filipino as translated by Mrs. Edith Guitilen of the Institute of National Language. It is hoped that this book will help speakers of Tboli increase their skills of literacy and communication as a first step toward developing these skills in the National Language.

In order to read Tboli pronounce the letter e as in the, the letter é as in yet, the letter o as in cough and the letter ó as the Spanish o. The other letters are pronounced as in the National Language.

Adat Ksut Nga Kem Libun Tboli

Sok le gel mlolu yó kem libun
Tboli sal gel mebel kken le ne
mélék lihol le kóyô sok wen ken ke
wen gel utón le. Ne là hol le móyô
mken tahu ken sôn ali gel nóyô le
sôn ubi ne kleb ne yó kem sóm kihu
sóm ton le sal móyô le mken du.
Yem sóm ali nóyô le bisol ne legwi
ne twól ne tekdis ne bekow, dólóy
ne kadi. Wen se bélê le lumun yó
gel nmò ne wen se là lumun yó du

abay se là kóen skél ket tau. Lumun béléu dou yó se yem dou kmò soke mlolu okóm bè kem dumu libun là hol ingónu du yem kul kmò klolu. Wen se gel gungolu yem skél béléu.

Ne sok deng tlu bulónen yem blutut le yem hol tanay gel kngà kem libun bè Tboli gel hkowin le bè yem kem fayen. Ne sotun sok laen dù kun hol dumu setwoli yem logi yó là gbeken du hkowin yem yehenen sok deng mlutut yem yehenen abay se laen dù hol kun dumu setwoli yem logi. Ne sal gel wen nes Tboli nit yem libun mlutut yó ne wen se kem mimeten ne dalam anien ke tek sudut yem mimet mò kbongen ne dalam se yem dalam olon sotu.

Ne sok kól ditu bè yem fayen libun ne tódô dilô yem fayen yem henduf le yó abay se gunuhen dmilô du yem fayen deng tonen mlutut yem wéen. Ne tonen snéen yem logihen

eles mung bè yem yehenen. Ne tek le lewu mógów etu bè gunù yem fayen libun là kô tódô bayaen du snéen déke wen gfaen bè lan yem yehenen. Ne sok le deng tahu kól ditu bè gunù yem fayen libun ne yó angkat kmò le du na le na suloy he tungô ditu bè yem gunù yem fayen omin le yó he mbut semtulón du. Ne mon yem logi fen myehen, Ni hendufu edini new e hkowin yem dilô mbut bè wéem anì géhél lemnok ne laen tlek kem igeten.

Yó hol kmò le du léwék yem libun yem nes Tboli tehe niten lemwót gu bè gunuen ne ominen tembek du bè léwéken yem dalam deng eles tehe niten senged snéen yem mimet ne ominen lemudus du te léwéken. Yó muhen yem yó anì angkat mahil ksut yem ngà sok bangen angkat sut. Ne sok deng yó

kem yó ominen gotu bemlay du bè yem fayen libun ne gotu
tebelen bè yó kem tlu niten yó koni yem nes Tboli ne yem
mimet ne yem dalam. Ne wen se kun blay du yem fayen sotu
fandi ne sotu sudeng. Yó muhen du yó kem kun blay yó mò
balaen yem deng nit yem fayen. Ne mò le bélê le ken snéen
sotu bigu kay le bélê le ne lewu onuk nétê yem fayen yó mò
utón yem ken nù te bigu ne omin le mulék ebè gunù le.

Ne sok deng sut yem ngà le sok libun yó kem fayen funen
ne ke logi yó yó tuha yem libun funen abay se ke libun kul
towok liteg yó kem fay yem libun. Yó gunu le mò yem yó
abay se anì angkat mulék yem tehe liteg le bemlay kimu bè
yem logi le anì angkat lu bud semai du sok deng bong libun
yem ngà yó. Ne angkat bud wen kimu guta le snéen.

Ne yó kmò le du ke hanà sotu fedyanen kegenen sut yem

ngà, heгна hebón yéen hilol gunù le ne tlu duléken mit du
lemibut hilol gunù yem ngaen ne ominen bud mit du motun ta
bè gunuen. Yó mu le du nim nmò le bè yem ngà anì ke sok wen
dumu gunu le e solu anì là mkik yem ngà. Ne omin le yó he
tahu hmò banganen sok deng lewu butengen bè yó kem kogol
yem kwit le du hilol gunù yó he tahu kmò le du yem bangan
yem ngà kihù là hol fayen du kihù ke malù le sdumu yem mà
yem ngà okóm yem libun là hyun ke logi. Yó muhen yem yó
anì tilob kenok yem ngà ne anì laen dù desen. Yó se mò kmò
le du bè Tboli.

Adat Kem Tau Kemlo

Gulaan le là deng mbut du eles hendem le mebel bulung. Yó angat mu le yem bulung mò hebuk le du. Ne hegna hebukèn bè klo yem bulung ne wen se tebelen ne hesuen lem leban yem tebel mò angat sdangen bè tuhod ne tódô tebelen talak tniba. Sok deng nbut le kemlo anì mahil kun yem angat keklo le bè tniba. Sok wen tau tmóbóng kul bè yem hol tanayen sok le kól ditu bè tniba, là hyu ke gna le mbut kemlo yó kem dumu libun mung. Hyu ke hol gna yem libun hol tahu funen ne hegna suen lem leban yem bulung. Sok deng kehesuen du lemen ominen

yó semdang du bè tuhod ne. Yó boluy yem nù lem leban bulung mahil kemlo. Ne lewu klasi bulung, kmasing kudà ne klubéng tau. Ne hegna hebuken bè klohen yem kmasing kudà senged snéen yem klubéng. Ne yó oluhen du monen, Hol hebuku bè klohu nii kun. Kmasing kudà hol lumun ke mógów tong klahilen kemlo ne. Yó gunuhen e mtud kun yem klubéng là kô sudofen du kun yem kenlo sana deng. Ngem kun yó mata soki temngel balù nù klayuken sana ktonen du ne géhé1 gefet snéen. Ne dalang se yem kmasing kudà, ngem kun yem kudà sok mógów balù nù klayuken tey mahil gefet abay se ali hlóng kógówen. Yó se yem bulung le kemlo yó kem tuha libun bè Tboli ne.

Omin le yó he mbut kemlo du yem tniba abay se ke là wen bulung le du kun tey mima kegotuhen yem kenlo le. Ne yó gunun hyu ke wen bulung anì mahil kdeng yem kenlo le.

Sok wen kem dumu tau gel tmóbóng kul anì mahil kógów
yem kenlo ne sal gel mon le yó kem tmóbóng, Tey hyu nawahem
kóm Wè, móyónen gotu kóm kenlo móyónen hngus tahem ne. Bud
mon yem tuha libun, Kehyuhon kut se dou Wè kem géhél deng
koso dê kem dumu nmò lel yó ne kem dumu tniba féem. Laen
kem likót mbut kul lelu móyón mógów etuu fatu Ala naa ntuk
yó kem tolù lemnek. Yó se kóyóu ke géhél deng nim tniba
bong bà kem lemwóte ke deng gotu nafus nim kenlohu. Là
hole legen ditu tek lewu butengen ke mógówe abay se laen dù
tau bè gunuu. Là hyuhan ke alie legen. Munu nawahu ebè
gunù déke wen kem tau mnagaw. Yó se gunuhu koso mulék.

Adat bè Muhen

Yem adat bè kem Tboli yem kul gel kmò sok le mógów sal gel le hmungol bè muhen. Sok le lemwót mógów là deng gungol le du he yem muhen sok le hanà tolo lemwót gu bè gunù. Okóm sok deng malù mayuk yem lan le ominen yó he wen kutel muhen gel gungol le. Abay se deng le malù mayuk bè gunù le ne yó he gel kungol le udél muhen sok le deng kól bè lan ne yó gunu le temngón du ke laen dù gfa le bè yem kógów le.

Yó mò ketngón le du sok kmutel yem muhen sok kmutel fi bè iwóng là kô le dohò ebè yem gunù le e solu abay se wen tulónen. Yó tulónen wen des le kun. Ne sok kmutel fi bè kwanan le angkat le gmuta sok le kól ditu bè yem gunù le

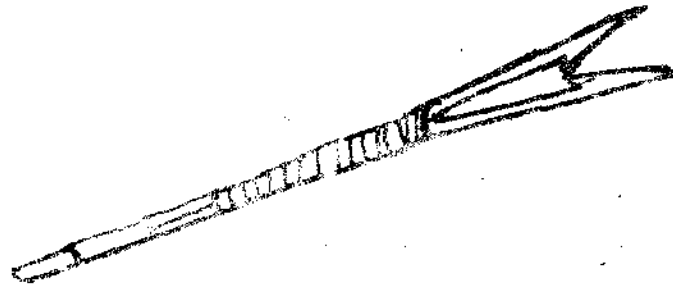
e solu. Ne sok kmutel lem uyó le là kô le blós yem kógów le. Yó tulónen yem yó wen slong angkat tulón le kul bè yem gunu le angkat e gtung yem sidek mon le yó angkat wen mit kul sfatay ditu bè lan le mógów. Ne sotun ke kmutel tekwang le tmulón angkat mbô. Ne mon le hyu yem yó abay se angkat le gmuta bè yem kógów le kihu angkat nbô le déke tembaga. Ne sotun déke wen hken le kul mulék bè yem angkat bud kulék le ebè gunù le abay se yem henduf le na le e mtuk. Kihu ke tek le lewu tuha libunen ne kihu ke wen sotu ngaen mung kul. Ke wen tau gel mtuk gel gna yem libun abay se yem logi ali dê gunuhen gel gfét. Ne sok deng legen kkólen ditu yem tuha libunen angkat bud kentes snéen yem tuha logihen. Ne omin le yó he angkat bud slomong mulék sok deng kól bè yem angkat kdaw le hulék kul yó kem gunu le mtuk. Ne yem kógów le yó

slong le géhél mulék ke wen géhél guta le bè yem tau ntuk le. Okóm bè yem hol tahu kegon le lewu fedyan le abay se gunu le ali legen laen géhél ton le kimu yó kem tau gunu le mtuk. Okóm sónmò le mebel yó kem tau ani wen géhél guta yó kem tau mtuk bélê le.

Ne sok deng kól bè yem hol kulék le na le na mò bélê le bigu ne wen snéen utónen. Ne omin le yó he hemsù du bélê le yem guta le ke kudà yem tehe ntuk le yó se angkat guta le. Ne ke tembaga yem tehe ntuk le yó se angkat guta le. Ne angkat kud mon le lewu le tuha libunen ni se tulón yem muhen bè le kewót te ditu bè gunù ne tey kehyu nawa le abay se wen guta le ne bè yem kulék le tey kkodu le kul. Yó mon le, Bê yu hedlà gu dini bà ni ne kem ksidek benwu bélê me

dini nii. Ne yó bud mon yó kem tau mulék, Tondu yó de Wè
lusà dê monem. Ne omin le yó he tahu mulék yó kem tau mtuk
ne tey kehyu nawa le bè yem kulék le abay se wen guta le.

Adat Kem Tau Mlok

Gulaanen là deng lemwót mlok yem tuha logi nen ne mò dsù. Yó kmoen du nim gunù demsù ni olon fat heheken ne wen hatalen ne laen dù ketefen. Ne lemwót yó kem tau gu bè dumu gunù, mógów le ebè yem tuha logi mò dsù. Yem igoen heteg yem gunù demsù nim tuha logi ni fen mò ken yem tuha

libunen. Ne timbów deng kehedaen yem gunù demsù nim tuha ni ominen mulék eta bè gunuen ne nangayen yem onuk ne nwtien etu bè gunù demsù. Yó se yem onuk mò utón yem ken bè gunù demsù. Ne omin le mangay yó kem boho, buyus, sebat, ne klowit. Ne timbów deng kól bè gunù demsù yó kem boho, buyus, klowit ne omin le mtó yem fét onuk ne thek le laan liholen yem buyus. Ne tódô hekfa le gu hilol yem dsù yem onuk mò utón demsù. Ne lemwót yó kem litô yem onuk gotu ifu le bè fét yem klowit, buyus, ne boho. Ne timbów deng matay yem onuk ominen mit du eta yem tuha logi ne nótéén yem onuk. Ne timbów tógó yem ken ne dalang se yem onuk utónen ominen kmilu yem tuha libunen yem ken eta yem huyów sewatan ne senged se yem utónen. Ne ominen mit du etu bè gunù demsù yem tuha logi. Ne sotu huyów ken ne utónen

hesuen ta hatal yem gunù demsù. Ne bud wen se hesuen fi
laan bè tonok. Ne omin le mangay yó kem lieg, singkil,
kgal nisif, swat ne yó kem boho, klowit, sebat ne buyus ni
kdéen ni gotu hesù ta yem dsù, ne ni kem boho, buyus ne
klowit heléd le lu bè dsù snéen. Ne timbów kól bè yó ne
kdéen ngòm ominen yó tmaba yem tuha logi, monen, E fun
bulul, temngeli kum edini dé. Ni dê kem ken ne kem utónen.
Ne kem lieg kem kgal ne kem singkil ni kem kdéen ni gotu
blay me kóm. Ne hol benlayem se mi kem sdô mò utón. Ne
ominen tmaba bè fun tonok, bud monen, E fun tonok, ni kem
ken ne utónen temngeli kum edini. Ne ni kem kgal, singkil,
ne lieg gotu blay me kóm ne anì benlayem mi kum utón. Ne
kwen sdô blayem kum béem abay alì hliteg mi kemtes du hol
nafasem kum. Ne béem abay hesalà kegtì me.

Ne timbów deng ketabahren bè fun bulul ne fun tonok nim tuha logi ominen mon du mò yó kem dumuhen nù bè yó. Yó ne tnóbóng ye o mit du eta ni kem ngóm ni. Ne omin le yó tmóbóng du yó kem tau dumuhen bè gunù demsù nwit le eta yó kem ngom. Lemwót yem tuha logi fen nwwiten yem ken ne utónen. Ne timbów le gotu kól ta ni kem tau dumu tuha logi ne omin tuha logi mon du, Yó ne gchél ye mken koso kuy lemwót mlok. Ne tahu se mken yó kem tau dumu tuha logi. Ne timbów deng kken le omin le lemwót mlok ne wen se kem ngà mung yó kem tau mlok. Ne tey dê mlok ne henò le sket boho, buyus ne klowit. Ni mu nim boho mò gtì sdô ne mò dek le sdô nim buyus ne yem klowit.

Sotu Adat Kem Logi be Tboli

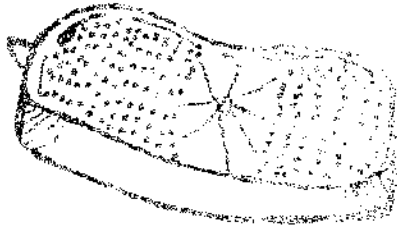
Ket: kem logi sal wen gel kesadat le bè kem dumu le
tuha. Sok gel wen dumu tau lemwo't mayuk bè kem dumu benwu

mógów ebè kul gunù, yem tau lemwót bè dumu benwu ni gel
tmaba sok deng kól laan gunù gunuhan e mógów. Gel monen,
E kem fun gunù nù ye bè ni kô? Ne gel mudél se yó kem fun
gunù, mon le, Motuni motuni. Ne bud mon yem tau motun,
Hentahem du ne ket kiwól.

Ne timbów deng myón yem tau mógów yó ne mò le namak yó
kem tau fun gunù. Ne yem namak hesù le bè blogo omin le
mogu du bè nim tau motun bélê le ni. Ne ominen mò namak
nim tau lemwót bè dumu benwu ni. Ne yem fun gunù bud le mò
namak se kul. Ne yem igò le mò namak nim tau fun gunù ne yem
tau mógów, nbut yem tau fun gunù smólók yem tau mógów. Yó
smólók le béléen gunun lemwót ne boluyen nim tau ni ne bud
boluy maen ne yem tuhahen se kun nim tau lemwót mayuk ni.
Yó gunu le smólók ni kem tau fun gunù ni ani tngón le ke

malù moni bélé lè kun tuhá nim tau ni. Ne timbów deng yem
kestulón le henken le nim tau mógów ebélé le ni. Ne kesok
wen tau tolo mken ne wen se tau koso lemwót mógów yó nmò
nim tau mdà lemwót mógów ni ntóhen bè ówóken yem token ne
hogoten yem tau tolo mken. Ne tahu se nogot nim tau tolo
mken nim tok ne ominen yó he tahu hlós lemwót maut elaan
nim tau lemwót mógów ni.

Adat be Libun Tboli Ke Maury Le

Yó mò kmò le du yem kul adat wen tau gel motun bélé
le kihú ke logi ne kihú ke libun. Sok le gel motun yó kem
tau maury bè gunù le kihú ke tau hunù ton senged se kmon le
du, Motuni, ne gel mon yem tau motun, Hentahem du ne kem
tau hunù ton. Ne sok le deng myón seel ominen ma leban
namaken yem tuha libun fun yem gunù. Ne ominen seyón kul
nahen yem blogohen ne lenkaen sok dilóen laen hol ngóm yem
namaken gel monen, E wè semwie béléem ngóm namak abay se

malù moni bélé lè kun tuha nim tau ni. Ne timbów deng yem
kestulón le henken le nim tau mógów ebélé le ni. Ne kesok
wen tau tolo mken ne wen se tau koso lemwót mógów yó nmò
nim tau mdà lemwót mógów ni ntóhen bè ówóken yem token ne
hogoten yem tau tolo mken. Ne tahu se nogot nim tau tolo
mken nim tok ne ominen yó he tahu hlós lemwót maut elaan
nim tau lemwót mógów ni.

Adat be Libun Tboli Ke Mauy Le

Yó mò kmò le du yem kul adat wen tau gel motun bélé
le kihú ke logi ne kihú ke libun. Sok le gel motun yó kem
tau mauy bè gunù le kihú ke tau hunù ton senced se kmon le
du, Motuni, ne gel mon yem tau motun, Hentahem du ne kem
tau hunù ton. Ne sok le dang myón secl ominen ma leban
namaken yem tuha libun fun yem gunù. Ne ominen seyón kul
nahen yem blogohen ne lenkaen sok dilóen laen hol ngóm yem
namaken gel monen, E Wè semwie báléem ngóm namak abay se

laen hol ngomen yem dou namak. Ne tahu se yem tau mauy bud nakaten se kun leban ne bud nahen yem kun blogo ne yó gel monen, Laen kem hol ngóm namak nitu se dou yakem deng gebliwel. Ne bud gel mon yem tuha libun fun yem gunù monen, Yem bakù nim hol gunuu élél ni. Ne tahu se wen nit yem tuha libun mauy ne sok deng kamak le ne bud mon yem tuha libun mauy monen, Là sganage kóm dóe móyón bud lemwót ne. Ne bud mon yem tuha libun fun yem gunù monen, Na Wè laen kem dù geslaem bè ni. Ne bud mon yem tuha libun mulék yó monen, Omin he là denge kem bitil lomihe mken lemwót ditu bè gunuu. Ne ominen lemwót tuha libun. Yem tau lemwót moni lumun tô laen hol hendufen abay se eles le sloni. Okóm ke lemwót mayuk yó se ali wen muhen yem kógówen abay se là kê le tódô mógów yó kem tau mayuk ke laen hol bótóng

henduf le.

Ne sok bud wen kem tau mauy lemwót mayuk sok hanà yó he yem keston le ne là deng le hol sdilô kihu fen milô du bélé le yem tuha libun ke yem tuha logi. Okóm yem tuha logi fen ali hulung gel milô abay kun yem logi ali gel tahà lanen mógów tódô keten benwu gel mógów. Okóm yó dum libun són bè gunù kun gunu gel nù abay se wen kem ngaen gunuen gel gfét. Ne là kô gbek le mógów yó kem tuha libun abay se ali le gfét bè ngà anien ke deng le lembang senged se là kô hol gel tngak le kul yó kem ngà le. Yake deng le myehen tódô gel bayà le lu abay se là bud le gel nù bè kem tuha le sok le myehen yó kem ngà le. Yó se yem hol kul adat yó kem Tboli.

Ne sok le sdilô omin le yó he gel hdengen stulón.

Okóm: yem là deng le sdilô gel le stulón okóm là kem holen mdengen yem gel kestulón le abay se là deng le hol setngón gna. Ne sok le deng sdilô yó kem tau tey kesfestaw le omin le yó he stutul. Ne sok le stutul sok dilô tehe setwoli yó kem tehe fù le omin le yó gel skik ne sotun là kô tagad hulék du. Na le na nali wen sotu fedyan le omin le hulék du.

Na le na bemli msó anì wen hken le du mulék ne le gel mebel utón anì wen mò hutón le du ne mò utón bè yehenen ne bè ngaen. Ne wen kem kimu snéen hguta le du. Ne sok gel wen fandì hwit le mò niten mulék ebè tuha libunen. Ne sok deng kól bè yem hol kdaw kuléken angkat le mò béléen bigu tek sotu yem bigu nmò le. Okóm htólóng le tlu gantang yem msó mò bud hwit le yem tau angkat hulék le. Ne yó kmò le

yem ken nù te bigu hnunges le ne dalang se yem utón bud
hnunges snócn. Ne wen onuk laen deng mêtê du yó bu le yem
onuk là dengen matay mò utón yem msó. Yó se kul kmò kesadat
yó kem Tboli.

Ne sotun là hyuhen bélé le yem tau ke deng malù tuha
senta te là hyuhen ke tódô bnoluyem yem hol tahu boluyen
anien ke là sdumu ye yem tau yó. Ke logi tódô monem mò du
Mà ne ke libun tódô monem Yê. Yó muhen yem yó ani gfan
kadatem yó kem dumuhem. Ne sotun yem tau ke malù senged
kmò ktau le anien ke là sdumu ye senged tódô kmonem du mò
du Wè. Ke bnoluyem yem hol tahu boluyen angat sidek nawehen
bélé te. Yó se muhen ke là bnoluy te ke dumu te. Yó se
yem kul adat bè Tboli.

The following section contains the same articles which you have just read in Tboli. These are in Pilipino as translated by Mrs. Edith Guitilen of the Institute of National Language. It is hoped that this will be helpful to teachers, students, and any others who aim to achieve bilingualism among the Tboli people.

Ang Kaugalian ng mga Tboli sa Panganganak

Kapag magsisimulang maglihi ang mga babaing Tboli palagi silang pumipili ng kanilang pagkain na nakakapasok sa kanilang lalamunan kahit may mga kanin at ulam na palaging nandoon. Pero talagang ayaw nila ang kanin at ang nais nila ay ang mga kamote at kasaba at ano mang bagay na maasim. Kahit anong bagay na maasim ay kinakain nila gaya ng maasim na bungang-kahoy. Ngunit may iba din sa kanila na hindi nakakagusto ng mga ito dahil hindi naman pare-pareho ang isa't isa. Kagaya ko kung ako'y naglilihi naiiba ako at hindi ko alam kung maglihi ang aking mga kasama. Ngunit marami rin akong naririnig na pareho sa akin.

Pagkaraan ng ikatlong buwan kung ito ang kauna-unahang paglilihi, pupunta siya sa bahay ng kanilang hipag. Kung wala siyang tunay na hipag hindi na ito kailangan. Sa pagpunta niya sa kanyang hipag magdadala siya ng tela, na habi sa Tboli, karayon at ilang butil.

Pagdating nila sa bahay ng kanyang hipag, malalaman kaagad nito ang layunin ng kanilang pagpunta doon lalo na't makikita niyang buntis ang dumarating na kanyang hipag. At mahahalata din niya sapagka't kasama ng kanyang hipag ang kanyang kuya. Sadyang sasamahan ng lalaki ang kanyang asawa para alamin kung anuman ang mangyayari sa daan. Doon sila matutulog sa bahay ng kanyang hipag at doon mag-unsap. Ngayon, ipaliliwanag ng lalaki.

sa kanyang kapatid na, "Ang layunin namin sa pagparito ay para ipaalam sa inyo na malapit na ang panganganak ng inyong hipag at sana'y madali itong lumaki at makakaiwas sa anumang sakit."

Ngayon ang gagawin ng babae sa mga bagay na dala niya ay kukunin niya ang tela at isusuot na parang palda. Pagkatapos itutusok niya ang karayom at ang mga butil na parang burda sa kanyang palda. Kaya niya ito gagawin ay para sa ganoon madali ang panganganak niya. Pagkatapos, ibibigay niya ang mga ito sa kanyang hipag. Bibigyan naman siya ng kanyang hipag ng isang palda at kutsilyong hindi tunay. Ito'y bilang pamalit sa ibinigay sa kanya. Pagkatapos, ipaghahanda sila ng pagkain at ilalagay sa isang hilao. Mayroon-doon ang dalawang manok na inihaw at kanin. Pagkatapos, makakauwi na sila.

Paglabas ng bata kung ito'y babae, ang magiging ninang ay ang kanyang hipag at kung lalaki nama'y ang mga magulang ng babae ang magiging ninang at ninong. Kapag babae ang bata, tatanggap ang hipag na 'yon ng gantimpala sa kanyang ginawa. Kung sa balang araw at mag-aasawa ang bata, ang ninang niya ay makikiupo sa usapang nauukol sa paghahati-hati ng mga ari-arian at siya'y mabibigyan ng bahagi ng ari-ariang ito.

Ganito ang gagawin nila sa unang linggo pagkatapos maipanganak ang bata. Pagkatapos kakanlungin ng ina ang kanyang anak at ililibot ito sa paligid ng bahay ng tatlong beses. Kaya nila ito ginagawa ay para sa ganoon kapag pupunta ang bata sa ibang bahay hindi siya iiyak. Pagkatapos ng dalawang gabi mula ng ilibot ang bata sa bahay igagawan nila ito ng anting-anting. Ito'y yari sa kapisasong kawayan at kapisasong tangkay ng

palay na itatali sa isang pulseras na tanso. Hihilingin nila ang kahit sino na gagawa ng anting-anting na ito ng bata. Maaring ang kapatid na babae ama ng bata • di kaya'y mga kasamahan niya. Pero kung babae ang bata hindi karapatdapat ang isang lalaki na gagawa ng anting-anting. Ang dahilan nito ay para sa ganoon maganda ang paglaki ng bata at hindi siya masakitin. Hindi rin dapat mawawala ang anting-anting na ito dahil kung mawawala ito magkakasakit ang bata.

Ito ang ginagawa ng mga Tboli.

Ang Paggamas sa mga Tboli

Bago nila simulan ang paggamas, iisipin muna nila ang pagkuha ng tinatawag na gamot. Ang gamot ay sinusuhog at pinapausok. Sa ibabaw ng usok na ito pararaanin nila ang mga kasangkapang gagamitin nila sa paggamas. Kung may matitira sa gamot na ito, ilalagay nila sa maliit na buslo at ibibitin sa isang sulok sa bukid na kanilang gagamasan. Ginagawa nila ito sa paniniwalang lalong madali ng natapos ang kanilang trabaho.

Kung mayroon silang mga kasama na tutulong at mauuna ang mga ito sa bukid hindi muna sila magsisimula. Hihintayin nila ang may-ari ng bukid na maglalagay ng gamot sa buslo at ibibitin ito sa bingit ng bukid. Ang tawag sa gamot na ilalagay sa buslo ay "gamot para sa madaliang paggamas." May dalawang uri ng gamot, ang kuko ng kabayo at ang pilikmata ng tao. Una, susunugin nila ito - ang kuko o di kaya'y ang pilikmata. Pagkatapos pararaanin nila ang kanilang kampo o di kaya'y itak sa usok at sasabihin ang ganito: "Pinapausok dito ang aking itak na panggamas." Ang dahilan kung bakit kuko ng kabayo o di kaya'y pilikmata ang gagamiting gamot ay para mapadali ang kanilang paggamas. Para bagang sasabihin ng mata na "Kahit sa malayo ka titingin makikita mo kaagad kung gaano kabilis ang paggamas na ito." At ganoon din ang kuko ng kabayo. Parang sinasabi nito na, "Makikita 'nyo, kung gaano kabilis ang isang kabayo. Kahit malayo ang pupuntahan makakarating agad gawa ng ito'y mabilis." Ang mga ito ang gamot sa paggamas ng mga babaing Tboli.

Kung sisimulan nila ang paggamas na hindi muna sila gagamit ng gamot, magtatagal bago ito matapos. Kaya mabuti ang paggagamot na ito para makatapos kaagad.

Kung minsan at may mga taong tumutulong sa ikadadali ng trabaho sasabihin nila sa may-ari: "Maganda ang ugali mo, kaibigan. Tapos na agad ang inyong paggamas." At sasabihin naman ng may-ari na: "Mabuti sa ating lahat para sa ganoon gagamasan din natin ang bukid ng inyong bayaw. Hindi magtatagal at sisimulan natin 'yon. Samantala, tatawid muna ako sa Ilog Ala. Maniningil ako ng kaunting pantang. Ito talaga ang isang dahilan kung bakit gustong-gusto kong matapos agad ang paggamas sa aking bukid para makaalis. Hindi ako magtatagal. Maaaring dalawang gabi lamang dahil nag-aalsaala ako beka akyatin ang aking bahay at ako'y pagnakawan. Kaya babalik ako kaagad."

Kaugalian ng mga Tboli Tungkol sa Ibong

Nagbibigay ng mga Pangitain

Bago tuluyang aalis ang isang Tboli sa bahay may ugali siya na pakikinggan muna niya ang ibong nagbibigay ng mga pangitain. Hindi nila ito maririnig sa bahay hanggang makalayo sila nang kaunti. Kapag malayo na sila sa bahay at maririnig nila ito sa kanilang daan, malalaman nilang may panganib sa kanilang lakad.

Aalamin nila ang paraan ng pag-imik ng ibon. Kapag sa kaliwa ito umiimik, nangangahulugang hindi sila matutuloy sa kanilang pupuntahan. Ang ibig sabihin ay magkakasakit. Kung ito nana'y sa kanan ang ibig sabihin ay mabuti ang lakad patungo sa lugar na kanilang pupuntahan.

Kapag ang ibon ay magsasalita sa kanilang harapan tiyak na hindi sila dapat tumuloy. Ibig sabihin nito na kapag tutuloy pa rin sila may masamang mangyayari doon gaya ng makikipag-away sila. At kapag sa likod naman ito magsasalita ibig sabihin na magkakaroon sila ng dadalhin pagbalik. Maaaring ang kanilang dadalhin ay mga pulseras na tanso kaya hindi nila dapat intindihin ang pagsasalita ng ibong ito. At kapag ang layurin nila ay paniningil tiyak na mayroon silang maiuwi na maaring pagkain.

Kung babae ang naniningil lalong mabuti kung may kasama siyang bata. Babae karaniwan ang naniningil dahil kung minsan maraming gawain ang mga lalaki. Kapag magtatagal ang babae sa lugar ng kanyang sisingilin susunduin siya ng lalaki at sabay silang uuwi. Uuwi sila agad kapag madali ang kanilang paniningil. Pero kung minsan nagtatagal ng isang linggo lalo na kung ang mga tao na kanilang sisingilin ay mahihirapan sa paghahanda ng mga bagay na ibibigay sa kanila. Pero ang mga taong sisingilin ay magsisikap naman sa paghahanda ng mga ito sa ganoon makakauwi sila agad.

Kapag malapit na silang uuwi igagawa sila ng bilao at lalagyan ng mga pagkain. Pagkatapos, ibibigay sa kanila ang ano mang bagay na kanilang sisingil gaya nang kung ito'y kabayo, iyon ang kukunin nila. At kung pulseras naman na tanso, ito ang kanilang kukunin. Pagkatapos, ipaliliwanag nila ang kanilang layunin at magpapasalamat sila sa kanilang kagandahangloob at ibibigay ang kanilang sinisingil. Sasabihin ng may-ari ng bahay na. "Magbisita kayo palagi kahit hindi maganda ang aming lugar." At sasabihin naman ng magsisialis na, "Hindi kailangang sabihin mo 'yan, kaibigan." Aalis ngayon ang mga naniningil na magagaan ang loob dahil mayroon silang nakuhang maiuuwi.

Kaugalian ng mga Tboli sa Pangangaso

Bago tutuloy sa pangangaso ang isang matandang Tboli, magka karoon muna siya ng isang paghahandog. Magpapatayo siya ng apat na poste at lalagyan ito ng atip para gamiting pinakadambana. May mga kasamahan siyang manggagaling sa kani-kanilang bahay at darating kung gagawin ang paghahandog na ito. Habang ginagawa ng lalaki ang kanyang dambana ay magluluto naman ang kanyang asawa ng pagkain. Pagkayari ng damabana kukunin ng lalaki ang manok at dadalhin doon. Ang manok na ito ay ihahandog at ito rin ang uulamin nila. Pagkatapos ihahanda nila ang mga pana at sibat. Kapag handa na ang lahat ng mga ito pakakawalan na nila ang manok na nakatali at kanilang sisibatin ito. Kapag patay na ang manok ipapasok ito ng matanda sa loob ng bahay at kanyang iluluto. Pagkaluto na ang kanin at ang manok, ihahain na nila ito sa isang plato. Dadalhin ngayon ng matanda sa ginawa niyang dambana at hahatiin sa dalawang plato. Ang kalahati ay ilalagay niya sa isang sulok ng dambana at ang kalahati naman ay ibabaon niya sa lupa. Pagkatapos kukuha sila ng mga kuwintas, pulseras at blusang may burda, suklay, pana at sibat at ipapatong doon sa plato ng pagkain. Ngayon mananawagan ang matanda: "O, may-ari ng bundok, tumingin ka sa amin dito at makikita mo ang kanin at ulam. May mga kuwintas, blusa at pulseras. Ibibigay namin ang lahat ng mga ito sa inyo. Bigyan mo lang kami ng pang-ulam na baboy-ramo." Tatawagin din niya ang may-ari ng lupa at uulitin niya ang, "O, may-ari ng lupa, narito ang kanin at ulam. Tumingin

ka sa amin dito. Ang baro, pulseras at kwintas ng mga ito ay magiging inyo. Huwag mo lang kaming pahihirapan sa panghuhuli ng baboy-ramo. Igawa mo ng paraan para hindi magkakamali ang aming sibat at pana sa panghuhuli ng mga baboy-ramo."

Pagkatapos manawagan ang matanda sa tulong ng may-ari ng bundok at lupa sasabihin na niya sa kanyang mga kasamahan, "Dalhin na natin ang mga kagamitan sa bahay." Ganito ang gagawin ng lahat. Dadalhin naman ng matanda ang kanin at ulam. Kapag handa na silang lahat, sasabihin ng matanda sa kanila, "Magsikain na tayo at makatulo sa pangangaso." Ganito din ang gagawin ng lahat. Pagkakain, aalis na sila. May mga binata ring sumasama sa pangangaso. Lahat ay magdadala ng pana at sibat. Gagamitin nila ang mga ito sa pamamana at paninibat sa mga baboy-ramo.

Kaugalian ng mga Lalaking Tboli

Bawat isa sa kanila ay may sariling paman ng pagbibigay-galang sa kanilang mga kasamahang nakatatanda sa kanila. Kung may darating na galing sa malayong lugar tatawagin niya ang may-ari ng bahay na kanyang pupuntahan. Sasabihin niyang, "May-ari ng bahay, nandito ba kayo?" Sasagutin naman siya ng, "Tuloy kayo, tuloy kayo." At sasabihin ng taong pumapasok na, "Ikaw ang dahilan ng aking pagpupunta ritong palagi."

Pagpasok ng tao mauupo siya at bibigyan ng may-ari ng bahay ng bunga na nakalagay sa isang lalagyan. Ihahanda ng bagong-dating ang bungang ito at maghahanda rin ang may-ari ng bahay ng para sa kanila. Habang silang lahat ay ngumanganga, magtatanong ang dinatnan sa bagong-dating tungkol sa kung saan siya galing, ang kanyang pangalan, at ang tungkol sa kanyang mga ninuno. Ang dahilan kung bakit nila tinatanong ang tungkol sa kanyang mga ninuno ay para malaman kung sila'y magkakamag-anak. Pagkatapos ng pagnganga, pakakainin na nila ito. Kung kumakain sila at may tatayong paalis bubunutin niya ang kanyang gulok at ipahahawak sa sino mang kumakain pa. Kukunin naman ito ng kumakain at bababa naman ang taong papaalis at tutuloy siya.

Ang Kaugalian ng mga Babaing Tboli

Kung Sila'y Nagbibisita

Ito ang lahat na kaugalian kung may nagbibisita, lalaki o babae. Kung may aakyat sa bahay na magbibisita, gusto mo man o ayaw mong makita, basta sasabihin mong, "Tuloy kayo." Ang taong aakyat naman ay magsasabing, "Ikaw ang dahilan ng pagpunta ko rito. Ibig kitang makita. "Kung nakaupo na sila kukunin ng maybahay ang lalagyan niya ng bunga at bubuksan ito. Pagkatapos titingnan niya kung may sapat na laman iyan at kung hindi sasabihin niya sa bisita na, "Kaibigan, pahingi ng bunga kung mayroon ka dahil kakaunti na lamang ang aking bunga." Tiyak namang kukunin ng bisita ang kanyang lalagyan at sasabihing, "Hindi ako nagdala ng marami dahil sa ganang sakin mabuti ang ganito kung ako'y namamasyal." At sasabihin ulit ng maybahay na, "Ang wala kami dito ay tabako." Sisimulan nila ang pagganga ng bunga at pagkatapos sasabihin ng bisita na, "Hindi ako magtatagal, tutuloy na ako." Pero sasabihin ng maybahay sa kanya, "Aba, kaibigan, hindi ka pa kumakain." Sasabihin naman ng bisita na, "Hindi bale, hindi ako gutom. Katatapos ko lang na kumain bago ako umalis sa amin." Aalis na ngayon siya. Maliban na lamang kung ang magbibisita ay manggagalang sa malayo, talagang may layunin ito.

Kung may magbibisita na galing sa malayong lugar at iyon pa lang ang kauna-unahan niyang makarating sa lugar na 'yon, hindi mahalaga kung sino ang makakakilala sa isa't isa. Pero kung minsan, ang unang nakakakilala ay ang mga lalaki dahil sila ang karaniwang lumalabas at pumupunta sa iba't ibang lugar. Mahirap sa mga babae dahil may mga anak silang aalagaan. Kaya mahirap talaga sa mga babae dahil kahit matatanda ang kanilang mga anak na may gulang ng 10 - 12 hindi nila maiiwan ang mga ito. Hindi na bale kung mag-aasawa ang mga ito dahil magbubukod na sila. Ito talaga ang mga kaugalian na mga Tboli.

Kung magkakilala silang mabuti, mahusay ang magiging usapan nila. Pero kung hindi masyado hindi gaano ang pag-uusap. Kapag magkakilala rin silang mabuti, magkukuwentuhan na sila. Sa pagkukuwentong ito makikilala nila kung sila'y magkakamag-anak. Kung malalaman nilang sila'y magkakamag-anak, may iyakan na doon at hindi pauwiin ng maybahay ang kanyang mga bisita. Patitigilin sila ng isang linggo bago sila puwedeng makauwi.

Ibibili sila ng mga bigas at ulam na padadala sa kanila para sa kanilang mga asawa't anak. Palagi ring may kasamang ari-arian ang kanilang kukunin. Kung babae ang nagbibisita palaging may tapis siyang iuwi pagbalik niya. Kung aalis ang bisita palaging may bilaong nakahanda para sa kanya. Maghihiwalay sila ng tatlong salop na bigas at iluluto ito na babalutin sa ano mang dahon at mayroon ding ulam na nakabalot. May kasama ding manok na buhay na ayon sa kanilang paniniwala'y pang-ulam sa bigas na hindi pa nailuluto. Ang mga ito ang kaugalian ng mga Tboli tungkol sa kagandahang-loob.

Isa pang bagay tungkol dito ay ang pagtawag sa pangalan ng taong nakakatanda kahit hindi mo kamag-anak. Lahat ng matatandang lalaki ay tinatawag na ama at lahat ng mga matatandang babae ay tinatawag na ina. Ganito ang paraan ng kanilang pagbibigay-galang. Kung kasinggulang mo naman kahit hindi mo siya kaano-ano tatawagin mo siya ng kaibigan. Kung tatawagin mo siya ng kanyang pangalan magkakaroon siya ng sama ng loob sa inyo. Ito ang mga dahilan kung bakit hindi dapat tawagin ang isang tao sa kanyang pangalan. Kaugalian ito ng mga Tboli.